



HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM



Töajõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteem OSKA

COVID-19 põhjustatud majanduskriisi mõju tööjõu-
ja oskuste vajaduse muutusele:
põllumajandus ja toiduainetööstus

Tallinn 2021

SA Kutsekoda

Siinne ülevaade on väljavõte 12.01.2021 avaldatud uuringuaruandest „COVID-19 põhjustatud majanduskriisi mõju tööjõu- ja oskuste vajaduse muutusele“. Vt <https://oska.kutsekoda.ee/oska-valdkonnad/>.

Uuringu viis läbi SA Kutsekoda OSKA uuringumeeskond ajavahemikus juunist novembrini 2020, tehes koostööd Arenguseire Keskusega.

Ülevaate tulemusi täiendab 2020. aasta suvel OSKA meeskonna koostatud valdkonnaspetsiifiliste IKT-oskuste vajaduse ülevaade, mis hõlmas ka viirusekriisist üles kerkinud esmast oskuste täiendamise vajadust. Vt lähemalt https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2020/06/OSKA-%C3%BClevaade-valdkonnaspetsiifiliste-IKT-oskuste-vajadusest_16.06.2020.pdf.

Ülevaates kirjeldatakse COVID-19 kriisi olulisemaid vahetuid (1–2 aasta vaates) mõjusid valdkonnale, sh tööhõivele ning oskuste vajadusele ja koolitusvajadusele. Hinnangud valdkonna kriisist väljumisele ja edasisele arengule 5–10 aasta vaates on koondatud valdkonna jaoks olulisemate mõjutegurite kaupa tabelisse dokumendi lõpus. Mõjutegurite olulisuse hinnang viiepallisel skaalal (5 = olulisim) tugineb valdkondlike fookusartiklil, majandusnäitajate, arengutrendide varasemate käsitluste ning teiste seotud uuringute ja kirjalike allikate sisendile. Mõjutegurist lähtuv hinnang tööhõive kasvule või kahanemisele on esitatud kolmesuunalise noole põhimõttel: ↗ teguri mõjul hõive kasvab, → teguri mõju hõivet oluliselt ei muuda, ↘ teguri mõjul hõive kahaneb. Noole suund väljendab ainult konkreetse teguri mõju hõivele ega tähistata hõive üldprognosi valdkonna või kutsealade lõikes. Üldine hinnang COVID-19 mõjust OSKA varasemale valdkondlikule tööjõu- ja oskuste prognoosile esitatakse eraldi alapeatükina.

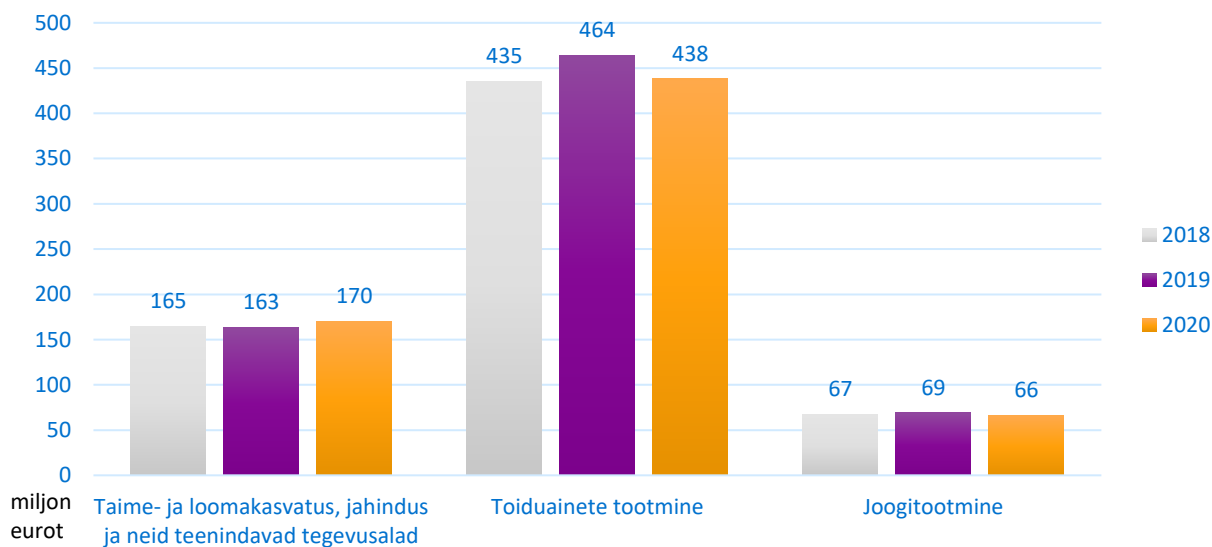
Ülevaade on valminud „Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014–2020“ prioriteetse suuna „Prioriteetne suund 1: ühiskonna vajadustele vastav haridus ja hea ettevalmistus osalemaks tööturul“ Euroopa Liidu vahendite kasutamise eesmärgi 5 „Õppe kutse- ja kõrgharidus on suuremas vastavuses tööturu vajadustega“ meetme „Õppe seostamine tööturu vajadustega“ tegevuse „Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteemi loomine“ ehk OSKuste Arendamise koordineerimissüsteemi loomine (edaspidi OSKA) eesmärkide elluviimiseks ja tulemuste saavutamiseks.

Ülevaate autoriõigus kuulub sihtasutusele Kutsekoda. Ülevaates sisalduva teabe kasutamisel palume viidata allikale: Rosenblad, Y., Tiik, R., Mets, U., Pihl, K., Ungro, A., Uiboupin, M., Lepik, I., Leemet, A., Kaelep, T., Krusell, S., Viia, A., Leoma, R. (2021). COVID-19 põhjustatud majanduskriisi mõju tööjõu- ja oskuste vajaduse muutusele. Uuringuaruanne. Tallinn: SA Kutsekoda, tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteem OSKA.

TAUSTANÄITAJAD

COVID-19 kriisi mõju on lisaks siinses uuringus osalenud ekspertidele käsitletud ka Kantar Emori¹ ja Maakondlike Arenduskeskuste² tehtud uuringutes. Lisandumas on nii Statistikaameti kui ka teiste statistikakogujate statistikat. II kvartali peamised statistilised näitajad kuigi suurt langust valdkonnas ei näidanud. Müügitulu II kvartalis taime- ja loomakasvatuses isegi kasvas, samas tuleb esile tuua seda, et peamised põllu- ja loomakasvatuse müügitulud jäävad pigem III kvartalisse.

Toiduainete- ja joogitootmises langesid müügitulud veidi, kuid järsku langust ei toimunud. Mõnevõrra on selline tulemus vastuolus varasemate uuringutega. Kantar Emori uuringus toodi välja, et COVID-19 kriisi mõju tundsid just toiduainetööstuse ettevõtted. Põllumajandusettevõtete juhid tunnetasid mõju märksa vähem. Uuringus tuuakse esile, et toidutööstuse toodangu tähtsateks klientideks on hotellid ja restoranid, kelle tegevus on viimastel kuudel olnud tugevalt häiritud. Toiduainetööstuse juhtidest pidas mõju suureks või väga suureks üle 70% vastanutest. Käibe vähenemist 2020. aasta II kvartalis võrreldes eelmise aasta sama kvartaliga ennustas tervelt 79% vastanutest. Põllumajandusettevõtete puhul nägi 45% vastanutest ette käibelangust. Maakondlike Arenduskeskuse uuringu järgi nägid järgmise 3 kuu (juuni-august) käibe puhul 61% ettevõtetest langust, põllumajanduses oli neid 35%. Võimalik, et kannatada on saanud peamiselt väiksemad ettevõtted, kelle osatähtsus käibes pole nii suur, ning mis selgitaks vastuolusid Statistikaameti statistika ja viidatud uuringute vahel.



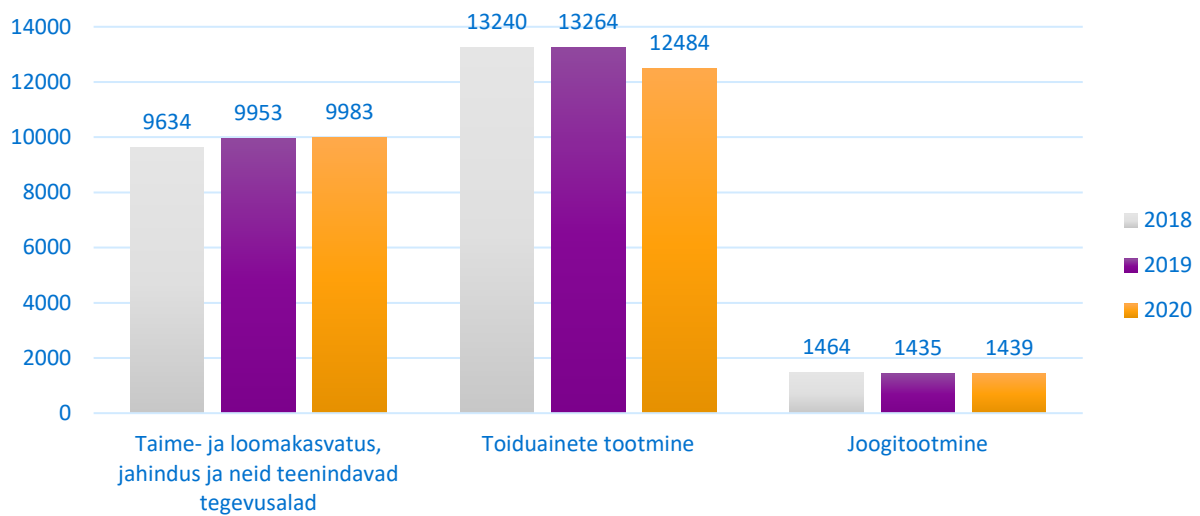
Joonis 44. Müügitulu II kvartalis põllumajanduses ja toiduainetööstuses, 2018–2020. Allikas: Statistikaamet

Töötajate arv taime- ja loomakasvatuses on jäänud käesoleva ja eelneva aasta II kvartaliga võrreldes stabiilseks, toiduainetööstuses, v.a joogitööstuses, on töötajate arv aga vähenenud. Maakondlike Arenduskeskuste uuringu järgi on mõju toiduainetööstuse ja põllumajanduse ettevõtetele olnud samuti

¹ Kantar EMOR. Preegel, K. (05.2020). Ettevõtete olukord ja hoiakud seoses COVID-19 pandeemiaga. https://mkm.ee/sites/default/files/ettevotete_olukord_ja_hoiakud_seoses_covid-19_pandeemiaga_1006.pdf

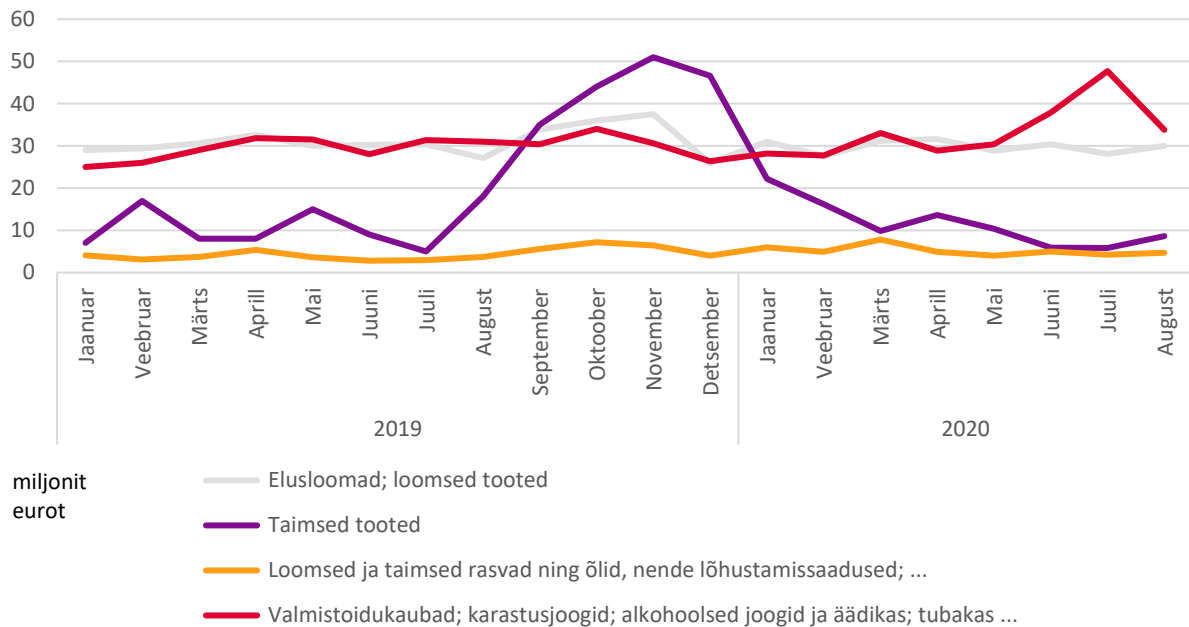
² Kivi, A., Ringmets, I., Nõupuu, R. (2020). COVID-19 kriisi mõju uuring ettevõtetele. MTÜ Maakondlike Arenduskeskuste Võrgustik. https://www.arenduskeskused.ee/wp-content/uploads/2020/10/2020_06-ettev%C3%B5tete-COVID-kriisi-m%C3%B5ju-uuringu-kokkuv%C3%B5te.pdf

erinev. Seisuga 1. juuni 2020 oli oma töötajaid kriisi tõttu koondanud üldse kokku 8% ettevõtetest, toiduainetööstuse puhul oli neid aga 19%, põllumajanduses 4,5%.



Joonis 45. Töötajate arv II kvartalis toiduainetööstuses ja põllumajanduses, 2018–2020. Allikas: Statistikaamet

Oluliselt ei ole langenud põllumajanduse ja toiduainetööstuse toodangu eksport. Valmistoidukaupade puhul on suvekuudel toimunud märkimisväärne tõus. Seda on küll suurelt mõjutanud desinfitseerimisvahendite eksport.



Joonis 46. Eksport kaubarühma lõikes põllumajanduses ja toiduainetööstuses (miljon eurot). Allikas: Statistikaamet

COVID-19 KRIISI LÜHIAJALINE MÕJU

PÕLLUMAJANDUS

- COVID-19 vahetu **mõju põllumajanduse valdkonnale oli ekspertide hinnangul väiksem** kui paljudele teistele.
- Samas on raskusi piimandusel ja mõningal määral, eriti lähitulevikus, ka loomakasvatusel, seda turul oleva hinnataseme tõttu.
- Eesti inimesed ei ole üldjuhul valmis põllumajandussektorisse tööle tulema.
- Ka ajalooliselt on põllumajandus kriisidele vastu pidanud pigem stabiilselt ning ka sel korral polnud COVID-19 kohene mõju valdkonnale väga tuntav.
- Üldiselt hinnati, et viirusekriisil oli valdkonnale **turgu puhastav ja värskendav mõju**. Paljudel ettevõtetel, kes heitlikes oludes näitasid üles kiiret kohanemisvõimet ja valmisolekut ärimudeli muutusteks, õnnestus käibeid mitte ainult hoida, vaid ka tõsta. Seda peamiselt e-kaubanduse kanalite kiire kasutusevõtu abil, millega õnnestus tooteid tarnida otse tarbijatele.
- Digitaliseerimine ja automatiseerimine valdkonnas jätkub ning pikas perspektiivis langeb tööjõuvajadus ka edaspidi. See protsess on aga pigem aeglane ning seotud suurte investeeringutega. Eksperdid näevad murekohana ettevõtete krediitdivõime ammendumist – investeeritud on praeguseks juba palju ja laenu ei ole võimalik lõputult võtta, mistõttu suuri investeeringuid on lähiaastatel oodata vähem.

Hõive

- Valdonna tööjõuvajaduses suuri muutusi kriisi ajal polnud, **pigem avaldas kriis mõju tööjõu kättesaadavusele**. Kuna valdkond sõltub hooajatöolistest, siis pole lahendusi hooajatöö probleemidele praeguste poliitiliste otsuste valguses võimalik leida. Küll aga näitas COVID-19-st tulenev kriis ära, et sektorid, mis hooajalist tööjõudu palju kasutavad, on poliitiliste otsuste poolt väga haavatavad.

Oskused/koolitusvajadus

- Ettevõtete kriisis hakkamasaamisel sai määravaks juhtide meelelaad ja valmisolek kiireteks muutusteks.
- Väiketootjate puhul said otsustavaks **turundusoskused ja kohanemisvõime**. Kasvas vajadus koostööoskuste ja riskide juhtimise oskuste järele – ekspertide sõnul näitas kriis ära, et strateegilisi ja poliitilisi riske ei tohi valdkonnaspetsiifiliste riskide kõrval ära unustada ning need tuleb oma plaanides läbi mõelda.
- Ekspertide sõnul ilmnes, et töötajate psühholoogiline valmisolek kriisideks on madal. Kontaktid, kliendikohtumised ja suhtlemine vähenesid järsult, mistõttu nähakse vajadust töötajate psühholoogiliseks häälestamiseks, mis võiks olla tulevikus üheks osaks ettevõtete riskijuhtimisest.

TOIDUAINETÖÖSTUS

- Ettevõtted olid kriisi alguses pigem negatiivselt meelestatud. Löögi said eksport ning ära langes *HoReCa*-sektor.
- Esialgselt šokist taastuti, kohaneti ja leiti uusi võimalusi, sh uute tooterühmade kujul. Samas ei asenda kaupluste suurem läbimüük *HoReCa*-sektorit. Oli ka ettevõtteid, kus töömahud hoopis kasvasid.
- Oluline vajadus oli soetada kaugtöö jaoks tehnilised vahendid või neid ajakohastada.

- Kokkuvõttes on ekspertide hinnangul toiduainetööstus seni suhteliselt hästi kriisist välja tulnud, kuigi paljudel toidutootjatel on olnud oma spetsiifilised mured.

Hõive

- **Hooajatöötajate leidmine osutus osal ettevõtetel problemaatiliseks.** Kasutati Ukraina tööjõudu, kes oli juba kohapeal olemas. Jätakuvalt oli ja on keeruline leida Eestist tööjõudu tootmisega seotud töökohtadele.

Oskused/koolitusvajadus

- Viirusekriisi ajal kasvas vajadus paremate digioskuste (sh suhtlusoskused digitaalsete keskkondade kaudu) järele, seda kaugtöö kontekstis ja eriti tootmises. Suurenes vajadus ka andmeanalüüsi oskuste järele.
- Probleemiks on saanud hooldus. Välismaised hoolduseksperdid juhendavad ja koolitavad veebi teel ja kuigi seda on osas ettevõtetes juba varem praktiseeritud, pole olnud kõiki probleeme võimalik veebi teel lahendada.

VALDKONNA VÄLJUMINE KRIISIST JA EDASINE ARENG 10 AASTA VAATES

Vt tabelit valdkonna peatüki lõpus.

COVID-19 MÕJU OSKA SENISELE PROGNOOSILE

Senise OSKA PMTT prognoosi³ järgi ootab lähema 5–10 aasta vaates hõivet PMTT põhikutsealadel ees **mõõdukas vähenemine**. Samas on spetsialistide tasandil oodata isegi väikest tõusu ning vähenemine ootab ees oskustöötajaid enamikul põhikutsealadel. Hoolimata oskustöötajate arvu vähenemisest ei ole vajadus nende järele kuhugi kadunud. Pigem vastupidi, oskustöötajatelt loodetud panus tööoskusi silmas pidades pigem kasvab.

Senisest enam on lähitulevikus töötajatel vaja oskusi, mis võimaldavad tõsta tegevuse uuele tasemele, nt toodete väärindamisega seotud oskused. Selleks on vajalik suure pildi nägemise oskus, sh turu- ja tarbimistrendide tundmine ning tootearendusoskus, sh kombineerides loovust, uuenduslikkust ning teadmisi tootmisprotsessist ja -tehnikast. Tehnoloogia areng suurendab tehnikaga toimetulemise oskuste olulisust ning selleks on vaja töötajatel endal omandada täiendavaid tehnilisi kompetentse või teadvustada nende olulisust. Kasvava olulisusega on majandusteadmised ja -oskused, nagu finantskirjaoskus, müügi- ja turundusoskus. PMTT valdkonna tööandjad rõhutasid üldoskuste ja isikuomaduste arendamise vajadust, sh kohusetundlikkust, ausust, korrektsust, õigeaegsust.

COVID-19 põhjustatud majandusprobleemid **põhiosas prognoosi muutusi kaasa ei too**. Võib kiirenda digitaliseerimine ja automatiseerimine, mis kiirendab oskus- ja lihttöötajate arvu vähenemist, aga võib isegi tõsta spetsialistide arvu. Lihttööde automatiseerimisele aitavad kaasa ka piirangud välistöötajatele. Oskuste puhul kasvab vajadus heade digi- ja analüüsioskuste järele. Varasemaga võrreldes muutuvad tähtsamaks kohanemisoskused.

³ Jõers-Türn ja Krusell (2017). Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: põllumajandus ja toiduainetööstus. Kutsekoda, OSKA. <https://oska.kutsekoda.ee/field/pollumajandus-jatoiduainetoostus/>

KOKKUVÕTE

- Põllumajanduse ja toiduainetööstuse ettevõtetel on läinud kriisis keskmisest paremini. Eriti puudutab see põllumajandusettevõtteid. Toiduainetööstuse ettevõtete pessimistlikud ootused edasisele ei saanud õnneks täiel määral kinnitust, kuna nii tootmise kui ka ekspordi vallas suuri tagasilööke pole olnud. Siiski ei jätnud oma mõju avaldamata *HoReCa*-sektori suured raskused ning kasvanud müük jaekauplustes ei suutnud müügi langust *HoReCa*-sektorile kompenseerida.
- Kriisi ajal tagas raskustest ülesaamise kiire eelkõige kiire kohanemisvõime, aga ka protsesside ülevaatamine, uute partnerite leidmine. Kriisi ajal tähtsustasid senisest veelgi enam digioskused, turundusoskused, samuti oskus oma tööd iseseisvalt juhtida. Proovikiviks oli töötajate psühholoogiline nõustamine. OSKA senist põllumajanduse ja toiduainetööstuse tööjõu ja oskuste prognoosi põhisuundi viirusekriisi olulisel määral ei muuda. Võib kiireneda digitaliseerimine ja automatiseerimine, mis kiirendab oskus- ja lihttöötajate arvu vähenemist, aga võib isegi tõsta spetsialistide arvu.

SÕNUMID RIIGILE JA TEISTELE PARTNERITELE

- Riigilt oodatakse **digitaliseerimise jõulist toetamist** põllumajanduses, et oleks võimalik selle potentsiaali ära kasutada, samuti näevad eksperdid vajadust **määratleda ettevõtete digitaliseerimisvõimekuse algne seis**.
- Riigilt oodatakse lahendust **hooajalise tööjõu** probleemidele ja võimalusi selle kasutamiseks, kuna Eesti inimene ei soovi valdkonnas töötada.

VALDKONNA VÄLJUMINE KRIISIST JA EDASINE ARENG 10 AASTA VAATES

Mõjutegurid (olulisus 1–5 palli, 5 = olulisim)	Mõju kriisist väljumisele ja edasisele arengule	Mõju tööhõivele	Mõju oskustele ja koolitusvajadusele
Digitaliseerimise ja automati- seerimise jõuline toetamine (4)	<ul style="list-style-type: none"> - Protsessid jätkuvad. Krediitdivõime on ammendumas. Ei saa sama kiirelt jätkuda, kui osa ettevõtteid on palju investeerinud. - Protsessid ei saa olema kiired ega hakka lähema 10 aasta jooksul valdkonda ilmselt suurel määral mõjutama. - Loomakasvatuse ettevõtetes endiselt praktika, kus andmed kirjutatakse paberile. Lähtepunktid on erinevad, mõnes ettevõttes võib olla veel pikk tee minna. - Toiduainetööstuse puhul toob digitaliseerimise ja automati- seerimise jõulisem toetamine kaasa samade protsesside võimendumise ka seal. 	<ul style="list-style-type: none"> ↘ - Vähehaaval tööjõuvajadus kahaneb, aga see pole järsk ega jõuline muudatus. - Tänu sellele suureneb ettevõtte efektiivsus. - Aianduse poolelt mõju positiivne, kuna tehnoloogia on kiirem kui inimene. - Toiduainetööstuses automati- seeritakse lihtsamad tööd, mis toob kaasa tööjõuvajaduse vähenemise. 	<ul style="list-style-type: none"> - Tehnikajuhtimise oskuste vajaduse kasv. - Lihtsamate ülesannete täitmiseks vajalike oskuste vajadus väheneb. - Keeleoskuse olulisus, kuna õpitakse tihti välismaa kolleegidelt. - Toiduainetööstuses saavad olulisemaks tehnilised oskused, sh uute seadmete juhtimise oskused. - Kasvab vajadus virtuaalse suhtlusoskuste järele. - Ei nähta vajadust ümberõppeks. Teatud tüüpi töökohad asenduvad teist tüüpi töökohtadega.
Rohepöörde võimendamine (3)	<ul style="list-style-type: none"> - Põllumajandus sõltub palju regulatiivsest keskkonnast. Rohepöörde jätkuv võimendamine alandab ettevõtete konkurentsivõimet tervel kontinendil. - „Talustaldrikule“–põhimõtte aeglustab ettevõtete konsolideerumist. - Rohepöörde ei likvideeri põhjust, milleks on inimeste arvu kiire kasv. Seetõttu nähakse tootmisefektiivsuse langust ning tootmise kallimaks muutumist. - Toiduainetööstuse puhul rohepöörde võimendub, tulevad uued harjumused. Ootused kütuste ja energiaallikate suhtes muutuvad. - Rohepöörde toob õigusaktide ja regulatsioonide tõttu kaasa bürokraatia kasvu. 	<ul style="list-style-type: none"> ↗ - Pigem tuleb juurde töökohti, mis on seotud keskkonnametadega. - Kui tootmisefektiivsus läheb alla ja tootmisprotsess kallimaks, võib tööjõuvajadust kasvatada. - Toiduainetööstuses tekivad uued töökohad, mis tegelevad süsteemselt jätkusuutlikkusega, nt lisandub keskkonnaspetsialiste ja keskkonnajuhte. 	<ul style="list-style-type: none"> - Keskkonnaoskuste vajadus ilmselt kasvab. - Tehnoloogiaoskused tuleb kombineerida looduslikest protsessidest arusaamise oskusega. - Toiduainetööstuses muutuvad rohepöördega seotud oskused vajalikumaks pigem konkreetsetel töötajatel süvendatult. - Roheline mõtteviis muutub „baas-hügieeniks“.
Inimeste riigiülese liikumise piiramine ja distantsihoidmise vajadus vähemalt kahe aasta jooksul (1)	<ul style="list-style-type: none"> - Poliitilised valikud on valdkonnas määravad, kuna põllumajandus sõltub külalistööjõust. - Tööjõuvajadust pole võimalik katta kohaliku tööjõuga. Valdkonnale tähendab raskeid aegu. 	<ul style="list-style-type: none"> → - Digitaliseerimine pole nii kiire, seega tööjõudu on jätkuvalt tarvis. Vajadus kaob ainult pankroti tõttu. 	<ul style="list-style-type: none"> - Toiduainetööstuse juhid ja personalijuhid peavad hakkama rohkem omandama oskusi meekonna kaugjuhtimiseks ja motiveerimiseks.

	<ul style="list-style-type: none"> - Oma inimesed ei saa samuti käia end mujal arendamas – õpitakse teistelt, nt Inglismaa, Saksamaa jne. Lühiajalised visiidid on raskendatud. Tööreisimine väheneb. - Liikumispiirangud mõjutavad vaimset heaolu. Keeruline on hoida meeskonda ühtsena. 	<ul style="list-style-type: none"> ↗ - Samas kasvab vajadus kodumaise tööjõu järele, mis on hea märk. - Paljuski jääb lootus siiski välis-tööjõule, sest teises valdkonnas töötuks jäänu ei hakka ilmselt ümber õppima. 	<ul style="list-style-type: none"> - Suureneb ettevõtete sisene osakondade vaheline suhtlus, mistõttu ka siin avaldub suhtlusoskuse vajadus. - Kohanemisvõime jätkuv tähtsus. - Keeruline uskuda, et töötuks jäänud on valmis ümber õppima ja tulema tööle põllumajandusse.
<p>Muutused globaalsetes tarneahelates, protektsionism, nearshoring (2)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Tarneahelad põllumajandust väga ei puuduta, Euroopa ühisturg ei kao kuhugi. - <i>Nearshoring</i> on perspektiivikas, aga seda ei nähta juhtumas. Tarneahelad lühemaks ei lähe, kohalikku tootmist oluliselt ei mõjuta. - Neil, kes toodavad efektiivsemalt, on võimalused suuremad ja see tendents hoiab tarneahelad pigem pikad. Turgu jätkub ja seda tuleb ära kasutada. - Suurim muutus tuleb <i>HoReCa</i>-sektori kaudu. Tähelepanu peab hoidma tööstuse ja e-kaubanduse poolel, kuna suurem valdkonda mõjutav muutus tuleb sealt. - Toiduainetööstuse tarneahelad peavad säilima, sest Eestis kogu tooraine ei kasva. - Välisturul on suur osakaal, selle äralangemine tooks probleeme ja seetõttu pole protektsionism hea lahendus. 	<ul style="list-style-type: none"> → - Pikas plaanis mõjutegur töö-hõivet ei mõjuta. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pikas plaanis mõjutegur oskuste ja koolitusvajadust ei mõjuta.